

Latvija Zinātnieku savienības IX kongresa rezolūcija

Rīgā, 2018. gada 16. maijā

Latvijas Zinātnieku savienība (LZS) secina, ka Latvijas zinātne pēdējos gados ir piedzīvojuši lielas pārmaiņas, kas ir būtiski ietekmējušas kā zinātnieku, tā arī zinātnisko institūciju izaugsmi.

2013. gadā tika veikta Latvijas zinātnes otrā starptautiskā izvērtēšana, ko īstenoja Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) sadarbībā ar Ziemeļu Ministru padomes sekretariātu. Kā spēcīgs starptautisks spēlētājs ar vērtējumu “5” tika novērtēts tikai viens valsts zinātniskais institūts (Latvijas Organiskās sintēzes institūts – LOSI), bet ar vērtējumu “4” novērtētas 14 zinātniskās institūcijas vai to struktūrvienības. Kā spēcīgi vietējie spēlētāji ar vērtējumu “3” tika novērtētas 35 zinātniskās institūcijas, bet kā apmierinoši vietējie spēlētāji ar vērtējumu “2” novērtētas 67 zinātniskās institūcijas vai to struktūrvienības. Par vājām un ar vērtējumu “1” tika atzītas 23 institūcijas vai to struktūrvienības.

Nolūkā samazināt zinātnisko institūciju skaitu, turpmākajos gados IZM īstenoja zinātnes reformas. To rezultātā 2016. gada 1. janvārī zinātnisko institūciju reģistrā bija reģistrētas vairs tikai 33 valsts dibinātas zinātniskās institūcijas, augstskolas vai augstskolu struktūrvienības un 44 privāto tiesību juridiskās personas dibinātas zinātniskās institūcijas, augstskolas vai augstskolu struktūrvienības, bet IZM izvirzīja mērķi panākt, lai 2020. gadā valstī būtu vairs tikai 20 publiskā sektora zinātniskās institūcijas.

Iepriekšējos gados (2004.–2006. un 2007.–2013. g. plānošanas periodā) būtisku zinātnes infrastruktūras atjaunošanu Latvijai izdevās panākt galvenokārt tāpēc, ka pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas zinātnei kļuva pieejami Eiropas Struktūrfondu un Eiropas Sociālā fonda (ESF) līdzekļi. Valsts zinātnisko institūciju pētniecības infrastruktūras modernizācijā tika ieguldīts 127,45 milj. EUR, tai skaitā kopējais attiecināmais finansējums 126,40 milj. EUR un ERAF finansējums 106,94 milj. EUR. Tika investēts Valsts nozīmes zinātnisko centru infrastruktūras izveidē un ar ESF stipendiju atbalstu tika sagatavots ievērojams skaits jauno doktoru. Diemžēl šos ieguldījumus Latvijas valsts budžets atbalstīja visai ierobežotā apjomā, un jauno doktoru tālākās izaugsmes nodrošināšana izpalika vismaz divus gadus.

Šajā finansēšanas periodā (2014.–2020. g.) IZM pārvalda ERAF līdzekļus 323.2 miljoni eiro apjomā. IZM ir apsolījusi ES, ka to apguve nodrošinās, ka jau 2020. gadā (salīdzinājumā ar 2013. gadu) tiks sasniegti sekojoši zinātnes izaugsmes rādītāji:

1. Lielāks zinātnisko darbinieku skaits pētniecībā un attīstībā: + 1604 zinātnieki (+30%),
2. Mazāks skaits valsts finansēto zinātnisko institūciju: - 22 institūcijas (-52%);
3. Lielāks valsts un augstākās izglītības sektora piesaistītais ārējais finansējums zinātniski pētnieciskajam darbam: +96,6 milj. EUR (+152%);
4. Lielāks augsto un vidēji augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvars Latvijas preču eksportā: +7,2% no kopējā (+30% pret 2012. gadu);
5. Būtisks apstrādes rūpniecības produktivitātes pieaugums 2020. gadā pret 2011. gadu: + 40%.

Latvijas Zinātnieku savienība secina, ka jau šodien ir vērojama būtiska atpalikšana no plānotajiem rādītājiem, un ir sagaidāms, ka nekas no solītā sasniegts netiks.

Daļēji tas ir tāpēc, ka agrāko ieguldījumu zinātnes infrastruktūrā ietekme uz valsts ekonomisko izaugsmi ir daudz zemāka nekā būtu bijis iespējams, jo tiek ignorēti LZS ieteikumi ievērot starptautisko ekspertu rekomendācijas un prioritāri ieguldīt spēcīgāko zinātnisko institūciju, tai skaitā Valsts nozīmes pētniecisko centru infrastruktūras turpmākajā attīstībā. Tas dotu iespēju uz šo institūciju bāzes veidot konceptuāli jaunas inovāciju infrastruktūras, tādas kā testēšanas laboratorijas, konstruktoru birojus, eksperimentālās darbnīcas un pilotražotnes. Ar ERAF atbalstu iepriekšējā periodā tika izveidoti 9 valsts nozīmes pētniecības centri (VNPC), bet 2014.–2020. gada plānošanas periodā šo VNPC nozīme tika apšaubīta un tālākā attīstība apturēta.

Latvijas Zinātnieku savienība secina, ka arī pašreizējā plānošanas periodā P&A infrastruktūras attīstīšana viedās specializācijas jomās un zinātnisko institūciju institucionālās kapacitātes stiprināšanai pieejamie līdzekļi (108 222 755 EUR, tai skaitā ERAF finansējums 91 989 342 EUR un valsts budžeta līdzfinansējums 16 233 413 EUR), ja tos nepapildinās būtisks valsts ieguldījums zinātnisko projektu un programmu īstenošanā, nespēs nodrošināt zinātnes, tehnoloģijas attīstības un inovācijas jomā izvirzīto mērķu sasniegšanā.

Latvijas Zinātnieku savienība vērš uzmanību uz to, ka joprojām lielāko daļu Latvijā īstenotās zinātniskās pētniecības nodrošina valsts zinātniskās institūcijas – zinātniskie institūti un augstskolas, nevis privātais sektors, bet šo sektoru sadarbība jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādē joprojām ir nepietiekoša. Valsts zinātniskās institūcijas 2014. gadā īstenoja pētniecības projektus gandrīz par 60 milj. EUR, no kuriem 18 procentus veidoja starptautisku programmu finansējums, 67 procentus valsts budžeta finansējums, bet tikai 15 procentus – privātais finansējums līgumpētījumu īstenošanai un ieņēmumi no intelektuālā īpašuma tiesību nodošanas No 2016. gada zinātnes bāzes finansējumu saņem 21 zinātnisko institūciju reģistrā reģistrēta valsts zinātniskā institūcija, bet komercsektora ieguldījumi P&A joprojām sarūk.

Tāpēc LZS secina, ka ERAF un ESF līdzekļu izlietošanas efektivitāte nebija un nav tik augsta, kā to varētu vēlēties. Latvijas valsts pārvaldes institūciju izpratne par zinātni, izglītību un inovāciju neatbilst realitātei, uzskatot zinātni tikai par izdevumu, nevis investīciju pozīciju valsts budžeta izlietojuma kontekstā. LZS secina, ka kopumā Latvijas valsts budžeta ieguldījumi zinātnē un augstākajā izglītībā joprojām neatbilst nedz Nacionālajā attīstības plānā, nedz Zinātniskās darbības likumā, nedz Augstskolu likumā paredzētajam (+0,15% no IKP gadā).

Valsts noteiktās stipendijas doktorantiem ir tik zemas, ka doktoranti ir spiesti mācību laikā strādāt papildu darbus, kas būtiski ietekmē promocijas darba apjomu un kvalitāti. LZS vēršas pie IZM un valdības ar ierosinājumu veikt nepieciešamās izmaiņas normatīvajos aktos, lai būtiski palielinātu doktorantu stipendiju apjomu.

Lai celtu zinātnieka profesijas prestižu un nodrošinātu paaudžu nomaīņu, LZS ierosina būtiski palielināt arī piešķiramo emeritēto zinātnieku grantu skaitu un apjomu.

IZM un Ekonomikas ministrija ir novilkušas formālas un Latvijas ekonomikas attīstības interesēm neatbilstošas demarkācijas līnijas, kas strikti norobežo zinātni un tehnoloģiju izstrādi no inovācijām. Zinātne un tehnoloģiju izstrāde atstāta IZM pārraudzībā (valsts sektors), bet inovācija – EM atbildības sfērā (komercsektors). Tas ir novedis pie tā, ka Latvijas zinātnes atklājumi netiek

iemiesoti Latvijas ekonomikai nozīmīgos produktos un tehnoloģijās, bet tiek publicēti vai nonāk ārvalstu kompāniju īpašumā. Latvija inovācijas reitingā ir noslīdējusi līdz viduvējo inovatoru līmenim un vairāk nekā ievērojami atpaliek no ES vadošajām valstīm šajā jomā. Viens no iemesliem šādam attīstības scenārijam ir tas, ka inovācijām nepieciešamā infrastruktūra pagājušā gadsimta 90. gados tika atņemta valsts zinātniskajiem institūtiem un privatizēta, kas vairumā gadījumu nozīmēja inovāciju infrastruktūras likvidāciju, un to nav plānots atjaunot. Tieši tāpēc Latvijā zināšanas nepārto tehnoloģijā un produktos un nedod nepieciešamo pienesumu augstas pievienotā vērtības produktu ražošanai Latvijā.

Latvijas Zinātnieku savienība secina, ka pašreizējā valsts politika Z&P jomā 2 gadu laikā (2015., 2016. g.) ir novedusi pie:

- Strauja zinātnieku skaita samazināšanās Z&P jomā (**par 16%**),
- Privātā sektora investīciju krituma Z&P (**par 47%**),
- Kopējo investīciju Z&P samazinājumu procentuāli pret IKP (par 35%),
- Atpalicības no plānotā investīciju apjoma Z&P pret IKP (par 60%).

Latvijas Zinātnieku savienība vēršas pie Latvijas Republikas Saeimas un Valdības ar aicinājumu steidzami pārskatīt valsts politiku attiecībā pret zinātni, inovāciju un augstāko izglītību un lūdz pasludināt 2019. gadu par Nacionālo augstākās izglītības un zinātnes gadu! LZS pieprasa ievērot spēkā esošo likumdošanas un normatīvo aktu prasības attiecībā pret budžeta līdzekļu investīcijām zinātnē un augstākajā izglītībā un kardināli uzlabot IZM sadarbību ar nevalstiskajām institūcijām, Latvijas Zinātņu akadēmiju un Latvijas Zinātnes padomi, lai panāktu efektīvu un valsts interesēm atbilstošu zinātnes, inovācijas un augstākās izglītības attīstību un novērstu Latvijas ilgtspējīgas attīstības apdraudējumu!

Latvijas Zinātnieku savienības Padome